

emrettiği hususlar” anlamındaki şâirenin çoğulu olan şeaîr hac ibadetinin konu edildiği dört yerde Allah kelimesine muzaf olarak zikredilir. Bu âyetlerde hac veya umre münasebetiyle aralarında yürünen Safâ ve Merve ile kurban edilecek hayvanların Allah'ın koyduğu dinî simgelerden olduğu (el-Bakara 2/158; el-Hac 22/36), söz konusu simgelere saygısızlık edilmemesi gerektiği ve bunları yüceltmenin Allah'a bağlılıktan kaynaklandığı (el-Mâide 5/2; el-Hac 22/32) belirtilmektedir. Başka bir âyette hacıların Arafat'tan sonra gittikleri mekâna (Müzdelife) “meş'arü'l-harâm” (ibadet yeri) denilerek burada Allah'ın çokça anılması istenmektedir (el-Bakara 2/198). Hadislerde, Câhiliye döneminde uygulandığı için aşıptan bazılarının önceleri Safâ ile Merve arasında sa'y etmekte tereddüt gösterdikleri, ancak Bakara sûresinin 158. âyeti indikten sonra bunu yerine getirdikleri bildirilmektedir (Buhârî, “Hac”, 79-80; Tirmizî, “Tefsîrü'l-Kur'ân”, 2). Yine hac ibadeti sırasında yüksek sesle söylenen “telbiye”nin haccin şiarlarından sayıldığı haber verilmekte (Müsned, II, 325; V, 192), Hz. İbrâhim'den gelen dinî bir gelenek olduğu için hacdaki uygulamalara devam edilmesi emredilmekte (İbn Mâce, “Menâsik”, 55; Nesâî, “Menâsik”, 202), ayrıca Müzdelife'deki mekânın meş'ar-i harâm olduğuna dair rivayetler yer almaktadır (Müsned, I, 298; Müslim, “Hac”, 148; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56) (ayrıca bk. MEŞ'AR-i HARÂM).

Şeaîr kelimesi naslarda daha çok hac ibadetinin rükün ve unsurlarıyla ilişkili iken daha sonra tefsir kaynaklarında ve dinî literatürde muhtevası genişletilerek ibadette, saygı ve tâzime konu olan davranış ve sembollerin bütününe kuşatan bir terim şeklinde kullanılmaya başlanmış, hacda somut formlar halinde öne çıkan mekân, nesne ve uygulamaları tasvir için kullanılan terim dinin temelini oluşturan esasları da içine almıştır. Nitekim Zeccâc'ın şeaîr tanımlaması bu yöndedir (*Lisânü'l-'Arab*, “ş'ar” md.). İmam Mâtürîdî konuyla ilgili âyeti tefsir ederken “şeaîrullah” kavramına bütün farzların veya genel olarak dinî konuların girdiği şeklindeki anlayışlara temas eder (*Te'vilâtü'l-Kur'ân*, IV, 134). Fahrreddin er-Râzî de bir anlama göre Allah'a kulluk işareti taşıyan her şeyin tek ibadete sınırlı kalmayıp şeaîr kapsamına girdiğini söyler (*Mefâtihu'l-ğayb*, IV, 177; XI, 128). Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, şeaîrin alanını daha da genişleterek ibadetlerin yanında Allah'ın kendine has kıldığı ve mânen O'na yaklaşma vesilesi yaptığı, duyularla algı-

lanabilen dinî sembolleri de bu terim içinde kabul eder. Buna göre en büyük dört şîar Kur'an, Kâbe, Peygamber ve namazdır. Bunlara saygı göstermek Allah'a saygı göstermek, saygısızlıkta bulunmak O'na saygısızlık yapmak hükmündedir (*Hüccetullâhi'l-bâliğa*, I, 206-209). Elmalılı Muhammed Hamdî şeaîrin bazan ibadetin kendisiyle, bazan da ibadet edilen yerle ilişkili olabileceğini belirtir; bu bağlamda haccin rükünleri yanında ezanı, cemaatle namazı, cuma ve bayram namazlarını, hat-ta camileri ve minareleri de dinin şiarları arasında sayar (*Hak Dini*, I, 554).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 298; II, 325; V, 192; Râğb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “ş'ar” md.; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. Mehmet Boynukalın), İstanbul 2005, IV, 134-135; Ebû Bekir b. Hasan el-Mültânî, *Hulâsatü's-şerâi' ve ş'ar'ir ve ma'rifetü'l-kebâ'ir ve ş'ar'â'ir*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2266, vr. 214^b-226^b; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, IV, 177-178; XI, 128-129; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa* (nşr. M. Şerîf Sükker), Beyrut 1413/1992, I, 206-209; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 554; III, 1551-1552; V, 3403; Bediüzzaman Said Nursî, *Risale-i Nur Külliyyatı*, İstanbul 1996, I, 537-538; Galip Atasâğun, *İlahî Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da) Dinî Semboller*, Konya 2002, s. 303-379; Ahmet Sezer, *Bir Kelâm Problemi Olarak Şeaîr Kavramı ve Güncel Hayatın Belirlenmesinde Bu Kavramın Etkisi* (yüksek lisans tezi, 2004), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Hasan b. Muhammed er-Remlî, *el-Ezân: Şi'ârü dâri'l-İslâm*, Kahire 1426/2005, tür.yer.; Sadık Kılıç, “Kâbe'deki Sembolizm Üzerine Bir Deneme”, *İslâmî Araştırmalar*, sy. 5, Ankara 1987, s. 62-69; Muhammed Hamîdullah, “İslâm'da Sembol” (trc. İsmail Yakıt), *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Isparta 1995, s. 299-308; T. Fahd, “Şi'âr”, *EP* (İng.), IX, 424.

M. SAİT ÖZERVARLI

ŞİBAY, Halim Sabit

(bk. HALİM SABİT ŞİBAY).

ŞİBLÎ, Bedreddin

(بدر الدين الشبلي)

Ebû Abdillâh Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh eş-Şiblî ed-Dimaşkî et-Trablusî (ö. 769/1367)

Hanefî fakihî.

712 (1312) yılında babasının kayyim olarak görev yaptığı Dimaşk'a bağlı Şibliye kasabasında doğdu. İlk tahsilini burada yaptı. 730'dan (1330) sonra Kahire'ye giderek Ebû Hayyân el-Endelüsî, Zehebî, Cemâleddin el-Mizzî, İbn Fazlullah el-Ömerî gibi âlimlerin ders halkasında bulundu,

737'de (1336) Kudüs'e geçip Mescid-i Aksâ'nın başımamı Ebû Saîd Halîl b. Keykeldî el-Alâî'nin öğrencisi oldu. Şam bölgesinin tanınmış âlimleri arasında yer alan Şiblî, 755'te (1354) Trablusşam kadılığına getirildi ve 769 Safer ayında (Ekim 1367) vefatına kadar bu görevde kaldı. Hocası Zehebî Şiblî'yi fakih, muhaddis, âlim, talebelerinin zekirlerinden ve gençlerin faziletlerinden biri diye niteler (*el-Mu'cemü'l-muhtaş*, s. 237). İbn Habîb el-Halebî de Şiblî'nin değerli bir âlim olduğunu, silâh kuşanıp sahildeki ribâtlarda kaldığını, Trablus'ta kendisiyle defalarca görüşüp ondan faydalandığını kaydeder.

Eserleri. Şiblî'nin otuza yakın eserinin bulunduğu tahmin edilmekte, kendisi bunlardan sekizinin adını *Meḥâsinü'l-vesâ'il* adlı eserinde zikretmektedir (s. 34-42). 1. *Meḥâsinü'l-vesâ'il ilâ ma'rifeti'l-evâ'il*. Yirmi üç bölüm (fasıl) halinde düzenlenen eserde her varlığın başı (el-evvel) olan Cenâb-ı Hak, O'nun yarattıklarının ilkleri, Hz. Âdem'den Hz. İbrâhim'e kadar olan dönemdeki ilkler, Kâbe, Hz. İsmâil ve Hz. Muhammed zamanındaki ilkler, ayrıca Hz. Peygamber'in seriyye ve gazveleri, dinî hükümler, Kur'an, sahâbe, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler, çeşitli ilimler vb. konularda ilk defa vuku bulan yahut kıyamet âlâmetleri ve âhret gibi vuku bulacak olan şeyler hakkında bilgi verilmektedir. Eserin Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'deki (nr. 5674) bir nüshasının sonunda Zehebî, Muhammed b. Ali ed-Dimyâtî ve Safedî'ye ait üç takriz bulunduğu belirtilmektedir (*Meḥâsinü'l-vesâ'il*, neşredeninin girişi, s. 11). Kitap Muhammed Altuncî tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1412/1992). 2. *Âkâmü'l-mercân fi aḥkâmi'l-cân*. Cinler hakkındaki haberleri ve hükümleri konu edinen eser bir mukaddime, 140 bölüm (bab) ve bir hâtmeden meydana gelmiş olup çeşitli neşirleri yapılmıştır (Kahire 1326, 1356; nşr. Ebû'l-Fazl İbnü's-Siddîk, Kahire 1376; nşr. İbrâhim Muhammed Cemal, Riyad 1402/1982; *Ġarâ'ib ve 'acâ'ibü'l-cin ve ş'şeyâtin* adıyla, Kahire 1404/1983; nşr. Ahmed Abdüsselâm, Beyrut 1408/1988; nşr. Seyyid Cümeylî, *Aḥkâmü'l-cân* adıyla, Beyrut 1405/1985). Süyûtî'nin *Laḳṭü'l-mercân fi aḥkâmi'l-cân* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1406/1986), Nüreddin el-Halebî'nin *İkdü'l-mercân fî mâ yete'allaḳ bi'l-cân* (nşr. Mustafa Âşûr, Kahire 1408/1988) adıyla ihtisar ettiği eseri Muhammed Ferşad Türkçe'ye tercüme etmiştir (*Cinlerin Esrarı*, İstanbul 1974). 3. *Şerḥü'l-Ḳudûrî*. Hanefî fakihlerinden Kudûrî'ye ait *el-Muhtaşar*'ın şerhidir. Bazı

Bredreddin eş-Şiblî'nin *Keşfü'l-ibhâm* adlı eserinin müellif hattı nüshasından bir sayfa (The Chester Beatty Library, nr. 3060, vr. 161^a)

kaynaklarda *el-Yenâbi' fi ma'rifeti'l-uşûl ve't-tefâri'* adıyla geçen eser Muhammed b. Ramazan er-Rûmî'ye de nisbet edilmektedir (İbn Kutluboğa, s. 260, 264; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1632, 1634). İstanbul kütüphanelerindeki çeşitli yazmaları Muhammed b. Ramazan adına kayıtlıdır. 4. *Teskîfü'l-elsine bi-târîhi'l-izmîne*. Arap diline dair bir eser olup 743 (1342) tarihli müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Lâleli, nr. 1686). 5. *Zehvü'l-bedî' fi zehri'r-rebî'*. Hadis ilmiyle ilgili olan eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Ayasofya, nr. 4032). 6. *Keşfü'l-ibhâm bi-şerhi'l-aḥkâm* (*Şerhu'l-'Umde fi'l-aḥkâm*). Cermâîlî'nin *'Umdetü'l-aḥkâm* adlı eserinin şerhi olup 25 Receb 738 (16 Şubat 1338) tarihli müellif hattı nüshasının dördüncü bölümü Chester Beatty Library'de kayıtlıdır (Arberry, I, 24). Şiblî'nin bunların dışında *Zemmü's-semâ'î'l-mülhî ve tahrîmühü ve beyânü ḥamîdî's-şî'r min zemîmih*, *Risâle fi âdâbi'l-ḥammâm*, *el-Fuṣûl fi ahvâli'r-Resûl*, *Taşrîfû'l-aḳlâm ve's-sütûr fi ta'rîfi'l-eyyâm ve's-şühûr*, *Neşrü'l-a'lâm fi aḥkâmî's-selâm*, *Nüzhetü'l-kirâm ve'l-ekyâs fi zikri's-sihâm ve'l-kıyâs*, *Vaḳ'û'l-ḥicâbi's-sâtir fi'l-inbâ'* *'ani'l-lafzi'l-mütevâtir*, *el-Envâ'u'l-vâride fi şalâti'l-ḥavî fi tardı'l-keḷâm*, *Risâle fi âdâbi'l-ḥammâm* adlı eserleri bulunmaktadır (*Meḥâsin*, neşredeninin girişi, s. 8-9).

BİBLİYOGRAFYA :

Bredreddin eş-Şiblî, *Meḥâsinü'l-vesâ'il fi ma'rifeti'l-evâ'il* (nşr. Muhammed Altuncı), Beyrut 1412/1992, s. 34-42, ayrıca bk. neşredeninin girişi, s. 5-17; Zehebî, *el-Mu'cemü'l-muḥtaṣ bi'l-muḥaddişin* (nşr. M. Habîb el-Hîle), Tâif 1408/1988, s. 237; Safedî, *el-Vâfi*, III, 378; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-nebih fi eyyâmî'l-Manşûr ve benih* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1986, III, 322; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 487-488; İbn Kutluboğa, *Tâcüt't-terâcim fi ḫabaḳâti'l-Ḥanefiyye* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Dimaşk 1413/1992, s. 260, 263-264; *Keşfü'z-zunûn*, I, 141; II, 1609, 1632, 1634; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 17; Serkîs, *Mu'cem*, I, 1101; Brockelmann, *GA*, II, 90-91; *Suppl.*, II, 82; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library, A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1959, I, 24; II, 21; VI, 46, 119; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mu'etirihüne'd-Dimaşkiyyûn*, Beyrut 1398/1978, s. 197; Zirikîlî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 234; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Câmi'u's-şîrûh ve'l-ḫavâşi*, Ebûzâbi 1425/2004, III, 1624-1631; Th. Nöldeke, "Anzeigen: Kitâbu Âkâmî'l-mercân fi aḥkâmî'l-cân", *ZDMG*, LXIV (1910), s. 439-445; E. Badeen – B. Krawetz, "Eheschliebung mit Dschinnen nach Badr al-Din al-Şiblî", *WZKM*, XCII (2002), s. 33-52.

İLYAS ÇELEBİ

ŞİBLÎ, Ebû Bekir

(أبو بكر الشبلي)

Ebû Bekr Dûlef
b. Cahder (Ca'fer b. Yûnus) eş-Şiblî
(ö. 334/946)

İlk sûfilerden.

247'de (861) Sâmerâ'nın Şibliye köyünde doğdu. Türk asıllı bir ailenin çocuğu olduğu, babasının Abbâsî sarayında hâcibü'l-hüccâbîlık, dayısının İskenderiye'de emîrî'l-ümerâlık görevinde bulunduğu kaydedilir (Hatîb, XIV, 389). Şiblî'nin adı kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir. Serrâc, Kelâbâzî ve Hücvirî Dûlef b. Ca'fer, Sülemî ve ondan naklen birçok müellif ise Ca'fer b. Yûnus adını zikretmiştir. Diğer isimler bu iki isimdeki kelimelerin yanlış okunmasından kaynaklanmıştır. Sülemî, Şiblî'ye arkadaşısı Hüseyin eş-Şâfî'nin Ca'fer b. Yûnus dediğini ve mezar taşında da bu şekilde yazılı olduğunu belirtir (*Ṭabaḳât*, s. 337). Şiblî'nin hayatına dair fazla bilgi yoktur. İyi bir öğrenim gördüğü, Abbâsîler'den Muvaffak'ın vâlihtliği sırasında onun arkadaşlarından olduğu ve daha sonra hâcibliğini yaptığı bilinmektedir. Devlet kademelerinde hızla yükselen Şiblî, Rey'e bağlı Dünbâvend'de valilik yaptı (Hatîb, XIV, 389). Valiliği esnasında devrin sûfililerinden Hayr en-Nessâc'ın sohbetine katıldı; sohbetinden etkilenerek valilik görevini bırakıp tasavvufa yöneldi. Hücvirî'nin kaydet-

tiğine göre Cüneyd-i Bağdâdî'ye büyük hayranlık duyan Hayr en-Nessâc, Şiblî'yi onun yanına gönderdi (*Keşfü'l-mahcûb*, s. 259). Böylece Şiblî, tasavvuf eğitimi devrin en ünlü sûfisinin yanında tamamlama imkânına kavuştu. Cüneyd'in, "Her topluluğun bir tacı vardır, sûfilerin tacı da Şiblî'dir" sözü onun tasavvufta ulaştığı makamı işaret etmektedir. Genç yaşta seyrü sülûkünü başında çokça seyahat eden Şiblî 334 yılı Zilhicce ayında (Temmuz 946) Bağdat'ta vefat etti.

Şiblî sadece tasavvuf eğitimiyle yetinmeyip dinî ilimlerle de ilgilenmiş, yıllarca hadis ve fıkıh okumuş, İmam Mâlik'in *el-Muvaḫḫa'*ını ezberlemiştir. Ebû Abdullah Muhammed er-Râzî, "Sûfiler içinde Şiblî'den daha âlim bir kimseyi görmedim" demiştir. Fakat onun daha sonra fıkıh ve hadis ilimlerine karşı olumsuz tavır alması kendisinden sonraki pek çok sûfiyi etkilemiştir. Gerçeğe ulaşmada bu iki ilmi yetersiz gören Şiblî'ye göre gerçek fıkıh Allah ile kul arasındaki halleri açıklayan fıkıh-ı ilâhîdir; ancak kendisi fakihlerden bu ilmi öğretecek bir kimseyle karşılaşmamıştır (Serrâc, s. 486). Kur'an'ı âyetlerin mânaları üzerinde yoğun biçimde düşünerek okumayı tavsiye eden Şiblî'nin bu usulle kırk üç yılda Kur'an'ın ancak dörtte birini okuyabildiği kaydedilmektedir (Hatîb, XIV, 392). Kaynaklarda onun bazı âyetler için yaptığı işârî tefsirler nakledilir.

Ebû Bekir eş-Şiblî tasavvufun bütün konu ve kavramları üzerinde fikir beyan etmiş ve onun bir ilim dalı olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. A. J. Arberry, Şiblî'yi IV. (X.) yüzyılın özgün düşünürlerinden ve tasavvuf teorisyenlerinden biri diye kabul eder (*Tasavvuf*, s. 61). Başta *el-Lüma'* olmak üzere bütün tasavvuf klasiklerinde görüşlerine sıkça atıf yapılan Şiblî'nin ele aldığı konuların başında mârifetullah ve tevhid gelmektedir. Ona göre tasavvuf başı mârifetullah, sonu tevhid olan bir yolculuktur. Gerçek mârifet kişiyi Allah'tan başka her şeyden alıkoyar. Ârif O'nun kelâmından başka bir kelâm söyleyemez; O'ndan başkasını gözetemez. Mârifet, sâlikî Hakk'a ulaştıran kanattır. Sâlikî Hakk'a doğru bu uçuşunda en önemli gıdası muhabbetullahtır. Şiblî'ye göre tasavvufun nihâî hedefi gerçek tevhiddir. Benliği terketmeden gerçek tevhide ulaşmak mümkün değildir. Allah'ı bilmek ve tanımlamak ancak O'nun kendisi için kullandığı tanımlarla mümkündür. Lafızlarla tevhidi anlatan mülhid, Allah'ı işaretle anlatmaya kalkışan kimse senevî (iki tannıcı)